

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

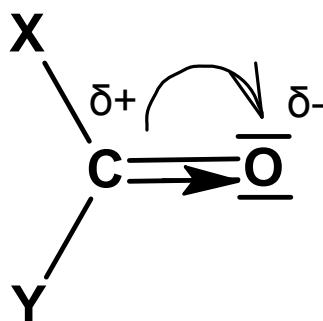
INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

CHEMIE OBECNÁ

ALDEHYDY, KETONY

Karbonylové sloučeniny

- Obsahují karbonylovou skupinu, v níž je atom uhlíku vázán s kyslíkem dvojnou vazbou. Obecný vzorec je:

Substituenty X a Y mohou být stejné nebo různé. Dle nich se karbonylové sloučeniny dále dělí. Přehled některých skupin látek je uveden dále. Vzorce látek budou uvedeny při podrobnější diskuzi látek.

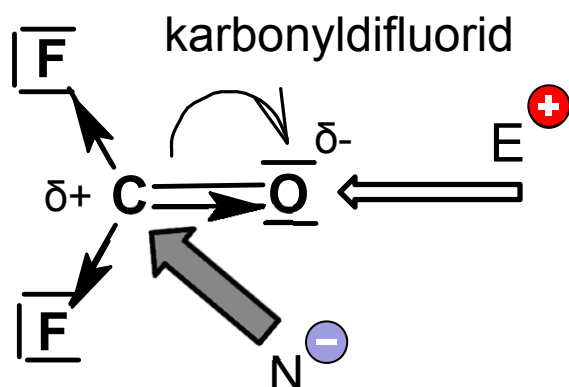
Karbonylové sloučeniny

- Skupiny X a Y mohou být:
  - $X = H, Y = R$: aldehydy; $X, Y = R$: ketony
  - $X = OH, Y = R$: karboxylové kyseliny;
    - ❖ skupina OH je nahrazena, jedná se o funkční derivát: hal (halogenidy), NH_2 , $HN - R$, NR_1R_2 (amidy, substituované amidy), $O - R$ (estery), $S - R$ (thioestery)
    - ❖ R je substituováno, jedná se o substituční derivát: hal (halogenkyseliny), NH_2 (aminokyseliny), OH (hydroxykyseliny), $=O$ (oxokyseliny)
  - $X, Y = OH$: hypotetická kyselina uhličitá
jedna nebo obě skupiny OH jsou nahrazeny, jedná se o její deriváty (funkční deriváty obdobně jako u karboxylových kyselin)

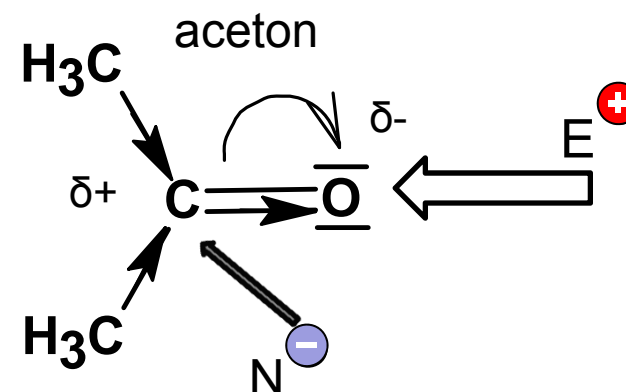
Karbonylové sloučeniny

Povaha karbonylové skupiny a její ovlivnění povahou X, Y

- Karbonylová skupina výrazně ovlivňuje chování sloučenin, které ji obsahují. Karbonylový kyslík působí na karbonylový uhlík - I a - M efektem. Důsledkem je elektronové zředění na karbonylovém uhlíku a elektronové zhuštění na karbonylovém kyslíku. Uvažme dvě možné mezní struktury:

Největší šance pro nukleofilní atak,
nejmenší pro elektrofilní atak

Největší šance pro elektrofilní atak,
nejmenší pro nukleofilní atak

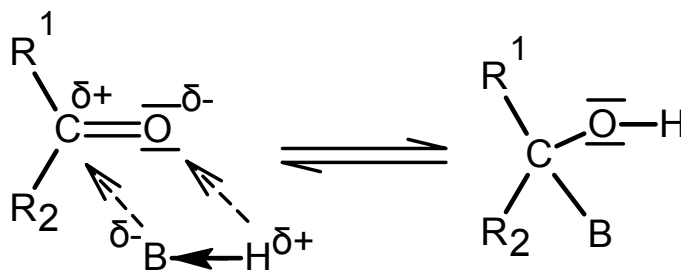
Karbonylové sloučeniny

❏ Charakteristické chemické chování

- Karbonylová skupina představuje hlavní reakční centrum karbonylových sloučenin.
- Je to místo, kde je současně elektronové nahuštění (karbonylový kyslík) a elektronové zředění (karbonylový uhlík).
- Nejtypičtější reakcí je nukleofilní adice (A_N). Tato adice bývá často zahajována elektrofilním atakem karbonylového kyslíku.
- Mnohdy také adici následuje eliminace, při níž dojde k obnovení karbonylové skupiny (právě vznik této stabilní struktury je hnací silou eliminací).

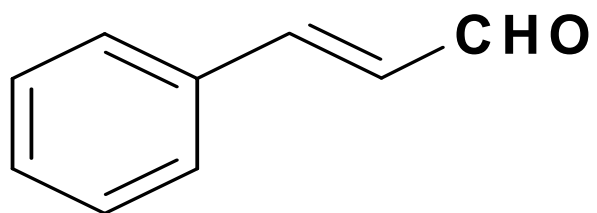
Karbonylové sloučeniny

- **Elektrofilní atak karbonylové skupiny:** Elektrofilní činidlo napadá karbonylový kyslík, přičemž vzniká karboxoniový ion. Tím se prohlubuje elektronový deficit na karbonylovém uhlíku, což usnadňuje následný nukleofilní atak. Stabilizace karboxoniového iontu reakcí s vhodným nukleofilním činidlem je nezbytná.
Poznámka: Je – li elektrofilem H^+ , pak se jedná o kyselou katalýzu.
- **Nukleofilní atak karbonylové skupiny:** Nukleofilní činidlo napadá karbonylový uhlík, vzniká anion – molekula (příp. ion - radikál), která se bude dále vhodným způsobem stabilizovat.
- **Současný atak obou činidel:** Karbonylová skupina může být oběma reagenty napadena současně:

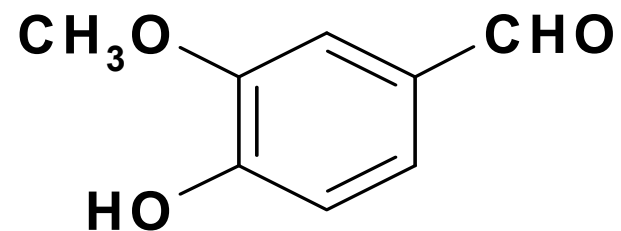

O další možné reakci rozhodne stabilita produktu, častá je eliminace a obnovení karbonylové skupiny.

Karboonylové sloučeniny

skořicový aldehyd

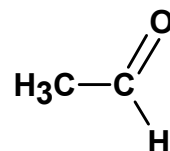
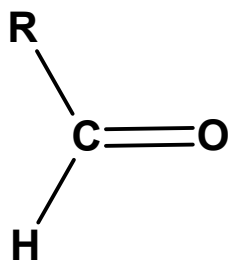

vanilin

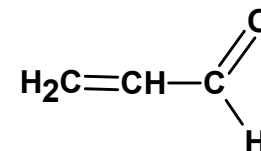

Aldehydy a ketony

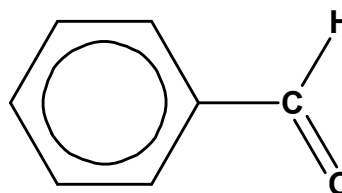
- ❑ Karbonylová skupina aldehydů je vázána na konci řetězce.
- ❑ Obecný vzorec (R , R_1 , R_2 může být alkyl, alkenyl, fenylyl, příp. i substituované) a odpovídající možné látky:

acetaldehyd

propenal (akrolein)

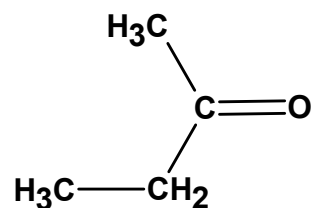
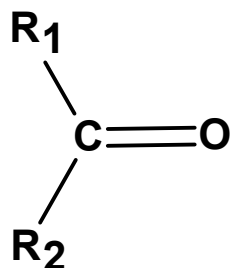

benzaldehyd

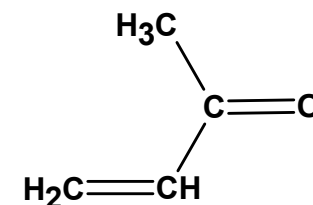

Aldehydy a ketony

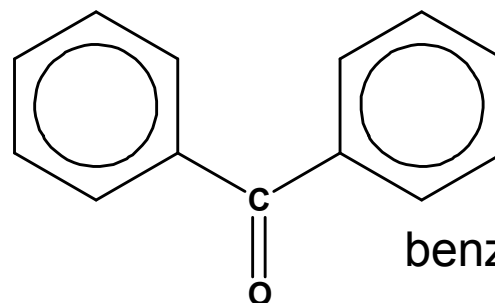
- Karbonylová skupina ketonů uprostřed řetězce.
- Obecný vzorec (R , R_1 , R_2 může být alkyl, alkenyl, fenylyl, příp. i substituované) a odpovídají možné látky:

butan – 2 - on

but – 3 – en – 2 - on

benzofenon

Aldehydy a ketony

Povaha karbonylové skupiny v aldehydech

- ❑ Nesubstituované alkyly, alkenyly, resp. aryly na karbonylové skupině aldehydů na ní zvyšují svým + I, resp. + M efektem elektronovou hustotu, což usnadňuje elektrofilní atak karbonylového kyslíku. Obdobě tomu je i u ketonů.
- ❑ V aldehydech je vodík karbonylové skupiny vázaný dlouhou vazbou (111,8 pm), vazba je málo polární, vodík nemůže být odštěpen jako proton, aldehydy nejsou kyselinou na karbonylové skupině (tomu napomáhá i velmi malá stabilita možného aniontu).
- ❑ Odštěpitelný jako H^+ je ovšem H_α , sloučeniny s vodíkem v poloze α ke karbonylové skupině jsou tedy C – kyseliny.
- ❑ Karbonylová skupina na aromatickém jádře je substituentem II. řádu, elektronová hustota je z jádra odčerpávána na karbonyl. Aromatické jádro je pro S_E deaktivováno, preferovanou polohou pro vstup substituentu je 3 – poloha (resp. *m* - poloha).

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

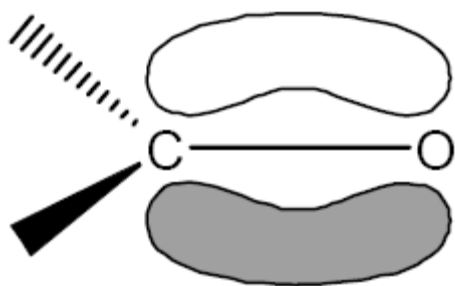
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Aldehydy a ketony

10

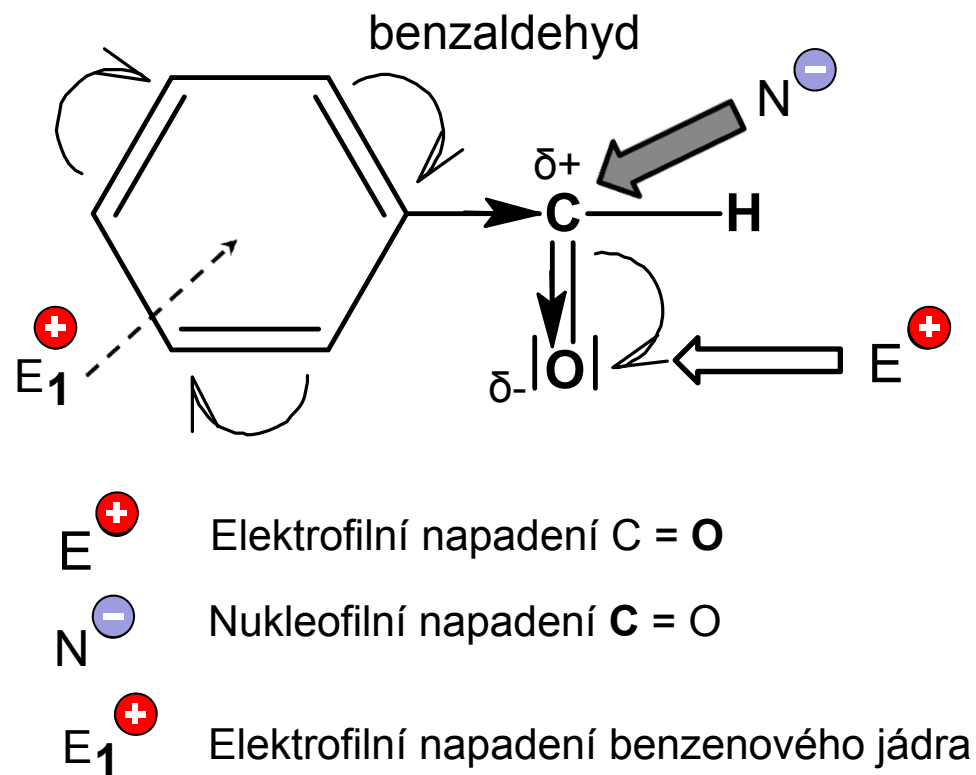
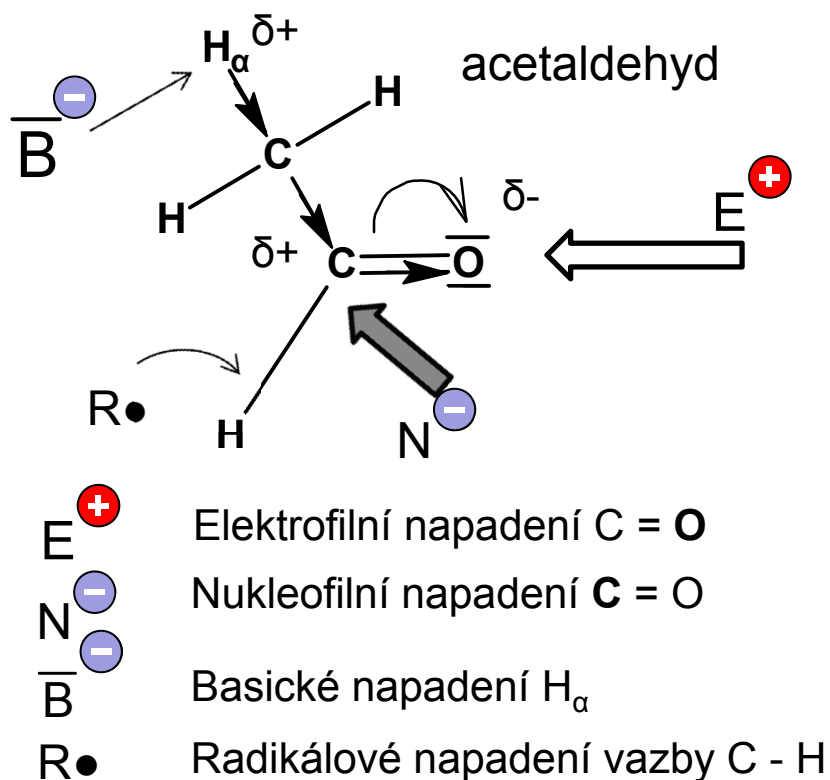
Aldehydy a ketony

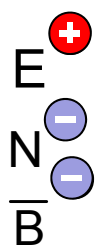
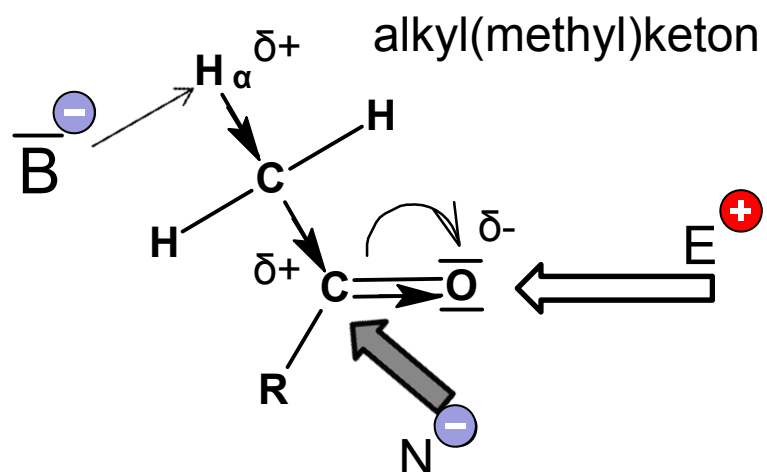
Schema rozložení π – elektronů a systém σ – vazeb karbonylové skupiny (bez ohledu na možný vliv substituentů)

Aldehydy

Elektronové posuny a možná reakční centra v aldehydech

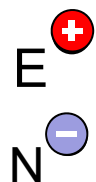
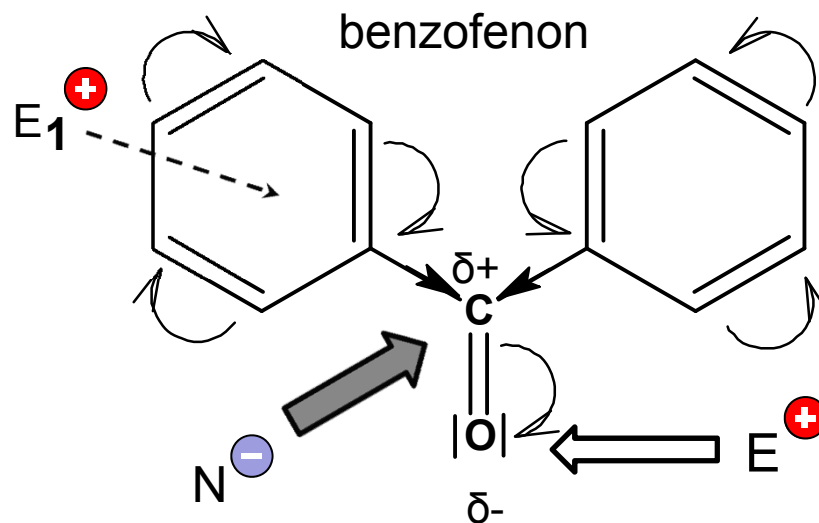
Ketony

Elektrofilní napadení C = O

Nukleofilní napadení C = O

Basické napadení H_α

Elektrofilní napadení C = O

Nukleofilní napadení C = O

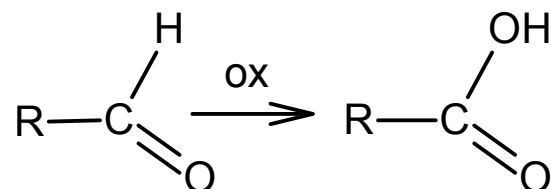

Elektrofilní napadení benzenového jádra

Redoxní reakce

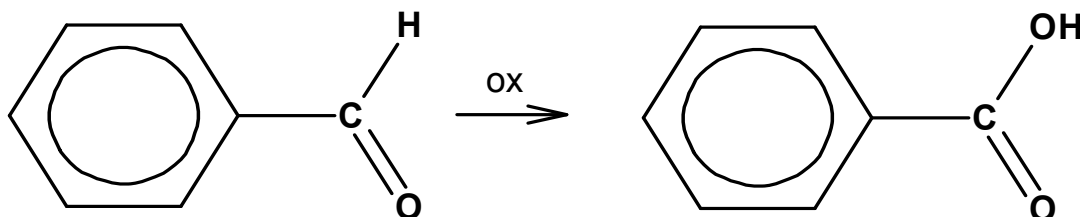
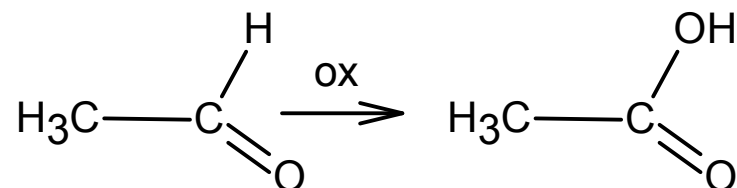
Oxidace aldehydů

- produkty oxidace aldehydů jsou odpovídající karboxylové kyseliny.

Např.

acetaldehyd → octová kyselina

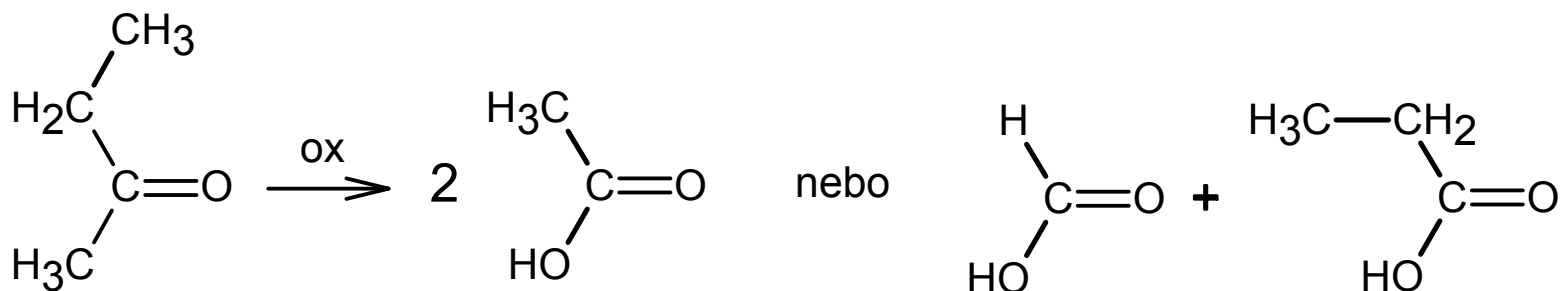
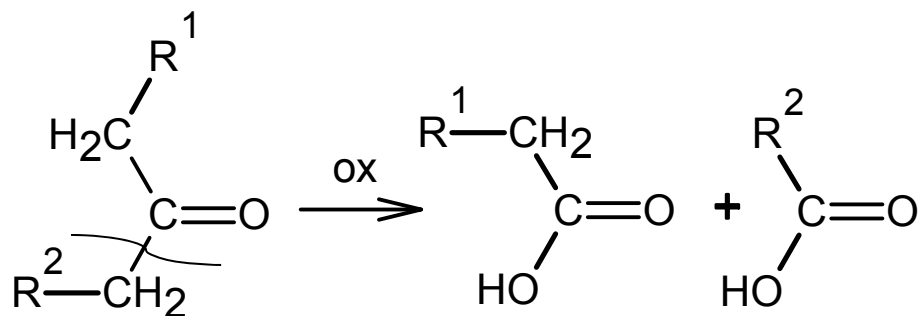
benzaldehyd → benzoová kyselina

Redoxní reakce

Oxidace ketonů

- Oxidace ketonů obvykle vede ke dvěma karboxylovým kyselinám; uhlíkatý skelet se štěpí v místě karbonylové skupiny.

Např.

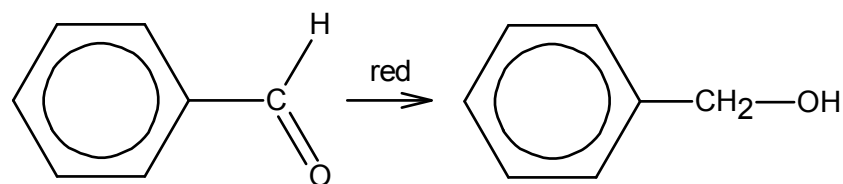
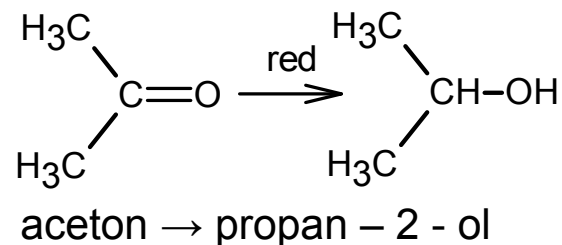
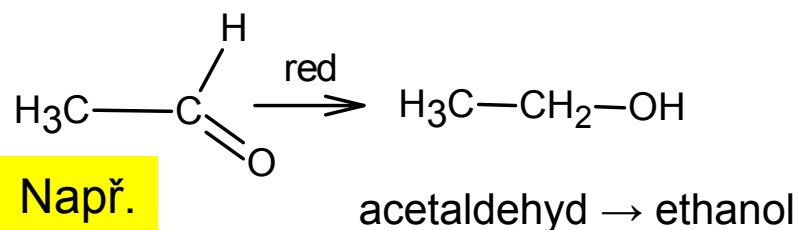
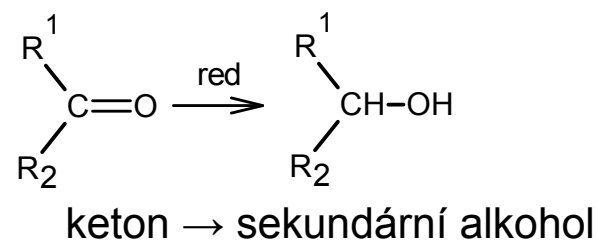
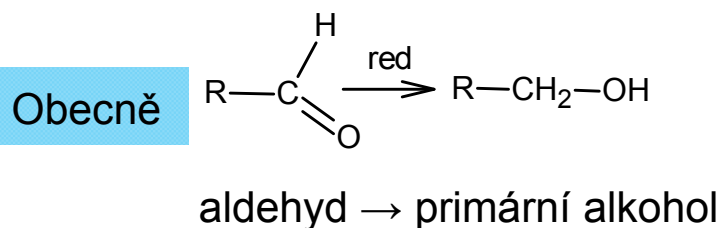
butan – 2 on → octová kyselina

mravenčí a propionová kyselina

Redoxní reakce

Redukce aldehydů a ketonů

- Redukce aldehydů a ketonů poskytne primárně příslušné primární nebo sekundární alkoholy.

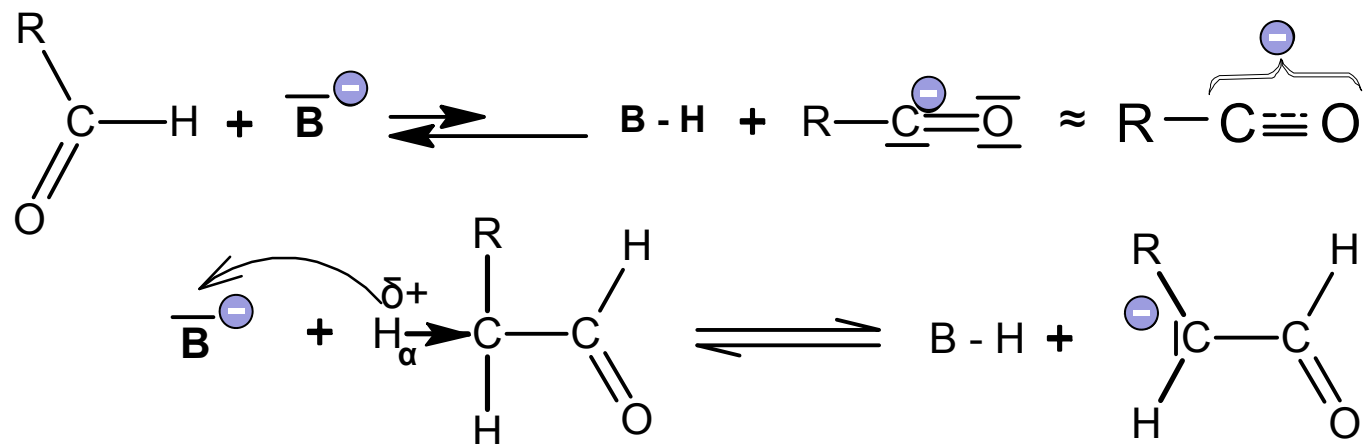
benzaldehyd → benzylalkohol

Acidobasické reakce

Aldehydy a ketony jako kyseliny

- ❑ Jak již bylo uvedeno, vodík bezprostředně připojený na karbonylovou skupinu aldehydů není „kyselý“, nemůže být odštěpen jako proton, vznikl by velmi nestabilní anion.
- ❑ Jako proton však mohou být odštěpeny atomy vodíku H_α , a to jak u aldehydů tak u ketonů.

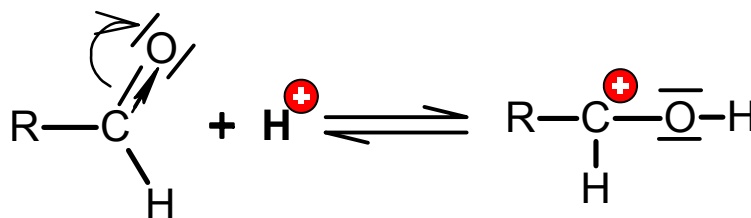

Snadnost odštěpení H_α jako protonu závisí na struktuře zbytku R. Vzniklý karbanion je nestabilní a bude dále reagovat s vhodným reagentem.

A_N na karbonylové skupině - poloacetal

Tvorba poloacetalů

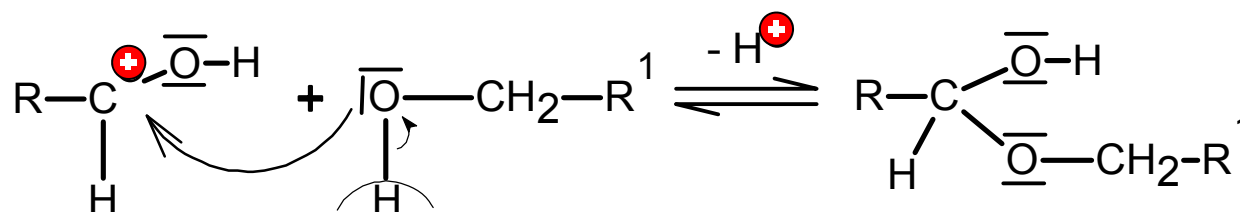
- ❑ Ve slabě kyselém prostředí reagují aldehydy a ketony s alkoholy za vzniku poloacetalů.
- ❑ Pokud karbonylová i hydroxylová skupina jsou na jedné molekule, vznikají cyklické poloacetal (jsou stálejší než necyklické – viz chemie sacharidů).
- ❑ Reakce je zahájena elektrofilním atakem karbonylového kyslíku (uplatní se basicita karbonylu):

A_N na karbonylové skupině - poloacetal

Tvorba poloacetalů - pokračování

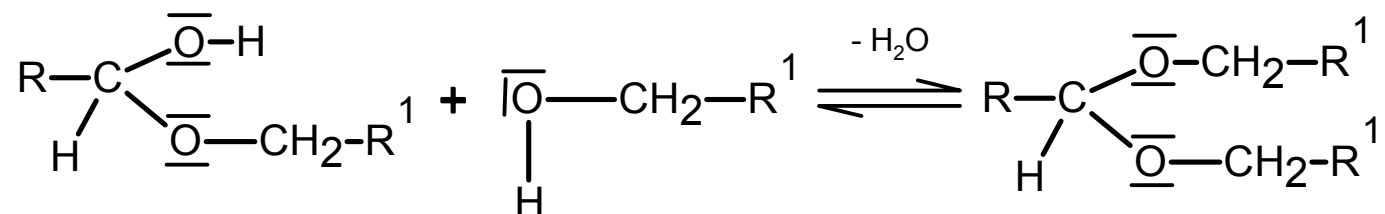
- ❑ Reakce dále pokračuje nukleofilním atakem karbonylového uhlíku
- ❑ Po zpětném odštěpení iontu H⁺ vzniká struktura **poloacetalu**.
- ❑ Nově vzniklá OH skupina (**poloacetalový hydroxyl**) pochází z karbonylového kyslíku, můstkový kyslík odpovídá hydroxyskupině alkoholu!
- ❑ Jsou-li obě funkční skupiny (karbonylová a hydroxylová) ve vhodné vzdálenosti, vzniká cyklický poloacetal (viz dále chemie sacharidů).

A_N na karbonylové skupině - acetaly

Tvorba acetalů

Poloacetal mohou dále reagovat, na poloacetalový hydroxyl se připojí další molekula alkoholu, vznikají acetal, což lze souhrnně zapsat:

Všimněte si, že vznik poloacetalu není doprovázen uvolněním vody, zatímco vznik acetalu ano (je to kondenzace). Stejně jako aldehydy reagují i ketony.

A_N na karbonylové skupině - aldoly

Aldolizace a aldolová kondenzace

- ❑ aldehydy a ketony, které mají H_α , podléhají v alkalickém prostředí za nízkých teplot aldolizaci, za vyšších teplot aldolové kondenzaci.
- ❑ Při aldolizaci je H_α převzat basí (která působí jako katalyzátor), vzniklý aniont reaguje s jinou karbonylovou skupinou, vzniká aldol (od **al**dehyd a **ol**kohol).
- ❑ Význam reakce spočívá v tom, že vzniká nová C – C vazba (spojí se C_α jedné molekuly s karbonylovým uhlíkem druhé), postupně mohou vznikat sloučeniny s delším řetězcem.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

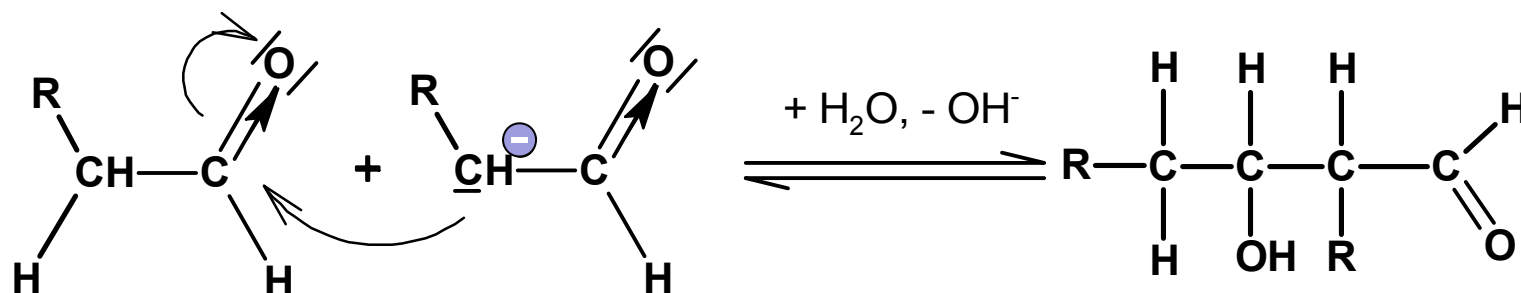
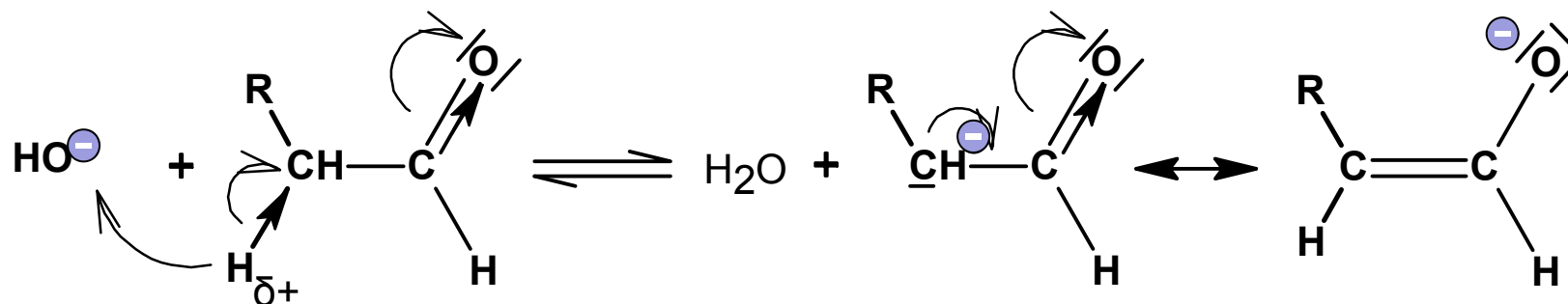
OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Aldehydy a ketony

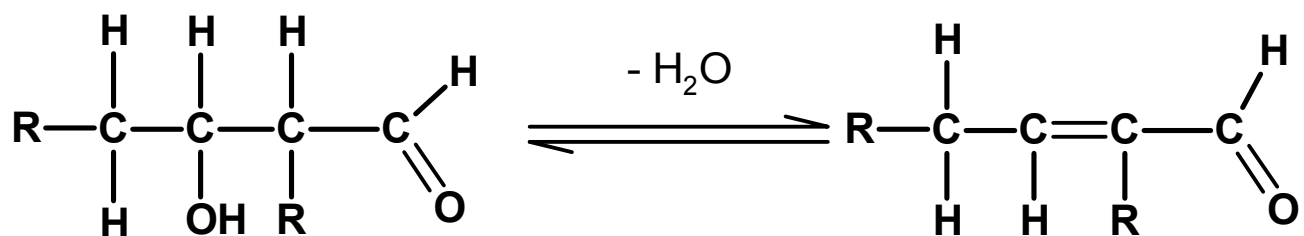
21

A_N na karbonylové skupině - aldoly

A_N na karbonylové skupině - aldoly

Při zvýšené teplotě podléhá primárně vzniklý aldol dehydrataci, vzniká α, β nenasyčená struktura, hovoříme o aldolové kondenzaci.

Využití

